

HZ. UKKÂŞE TÜRBELERİ İLE İLGİLİ OSMANLI BELGELERİNE YANSIYANLAR

(Araştırma Makalesi)

Osman KARLANGIÇ^(*)

Öz

Sahâbi Hz. Peygamberi tanıyıp ona inananları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Hz. Ukkâşe peygamberimizin hemen her seferinde yanında bulunmuş, hayatında cennetle müjdelenmiştir. Önde gelen sahâbilerden biri olan Hz. Ukkâşe, Hz. Ebubekir'in yalancı peygamberlerle mücadele ettiği sırada Necid'de şehit düşmüştür. Bu büyük sahâbinin ismi zamanla Anadolu coğrafyasında Ökkeş olarak anılmaya başlanmış, onun adını taşıyan köyler de kurulmuştur. Osmanlılarda Hz. Ukkâşe'nin soyundan geldiğini iddia edenlere rastlanır. Bahsi geçen sahâbinin birçok yerde türbesi vardır. Bunlardan iki tanesi Osmanlı Devleti sınırları içerisinde olup Gaziantep ve Kudüs'te yer almaktadır. Her iki türbenin de 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında ziyaret edildiği ancak, türbelerin tamiriyle ilgili sorunlar olduğu belgelere yansır. Gaziantep'teki türbenin ve caminin tamirinin yapılması ve türbeye gidiş gelişlerde asayiş sorunlarının çözülmesi gibi problemler vardır. Asayiş sorunlarını çözmek için Durmuşlar adında bir köy inşa edilmişti. Burada türbedar bulunmakla birlikte türbenin bir vakıf hüviyetinde görülmediği anlaşılmaktadır. Kudüs'teki Hz. Ukkâşe Türbesi ve Camii'nin tamiri konusu ise yine başka bir sorun olarak belgelere yansır. Ancak vakıf statüsünde olan türbenin geliri olmadığından tamir için gerekli meblağın mahallince karşılanması istenmiştir. Yine türbedarın gelirlerinin vakıfla ilgili olup olmadığına dair anlaşmazlıklar söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ukkâşe, Hz. Ukkâşe Türbesi, Keferdiz, Türbedar, Tamir.

*) Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, (e-posta: osmanidil27@gmail.com)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6022-1073>

Reflections of the Ottoman Documents About Hz. Ukkâse Tombs

Abstract

Companion is a term used to describe those who knew the Prophet and believed in him. Hz. Ukkâse, who had been almost every expedition our Prophet, had been heralded with heaven in his life. Hz. Ukkâşe, one of the prominent Companions, was martyred in Najid while Hz. Abu Bakr was fighting the false prophets. The name of this great companion started to be called as Ökkeş in the Anatolian geography over time, and the villages named after him were also established. There are those who claim to be descendants of Hz. Ukkâşe in the Ottomans. The aforementioned companion has tombs in many places. Two of them are within the borders of the Ottoman Empire and are located in Gaziantep and Jerusalem. Documentation shows that both tombs were visited in the 19th and early 20th centuries, but there were problems with the repair of the tombs. Expansion of the structures around the tomb in Gaziantep, repair of the tomb and mosque, and public order problems in going to and from the tomb. A village called Durmuşlar was built to solve the problems of public order. Although there is a tomb guard here, it is understood that the tomb is not seen as a foundation. The issue of repairing the Hz. Ukkâşe Tomb and Mosque in Jerusalem is reflected in the documents as another problem. However, since the tomb, which has the status of a foundation, did not have an income, it was requested to meet the amount required for repair by its location. There are also disagreements as to whether the income of the tomb guard is related to the foundation or not.

Keywords: Hz. Ukkâşe, Hz. Ukkâşe Tomb, Keferdiz, Tomb Guard, Repair.

Giriş

Sahâbi “bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak” anlamına gelir. Kelimenin kökü sohbettir. Sahâbi sahibin çoğuludur. Sahâbî, sahâbe ve ashâb ifadeleri Hz. Muhammed’i görüp ona inananları belirtmek için kullanılmıştır. Peygamberimizin arkadaşları ifade edilirken sahâbe ve ashâb kelimeleri sıklıkla kullanılır. Yine erken dönemde (sahâbe ve tabi’in dönemi) “sahibü’n- nebî, ashâbü’n- nebî, ashâbü resûlillâh, ashâbü Muhammed” tamlamalarına fazlaca rastlanması kelimenin terim anlamı kazandığı dönemi de ifade etmektedir (Efendioğlu, 2008).

Sahâbiler İslam ümmeti içerisinde “en değerli ve faziletli nesil” olarak nitelendirilir. Sahâbilerin büyük bir çoğunluğu hayatını peygamberimizin yanında geçirmişler, onunla birlikte savaşmışlar ve İslam dininin yayılmasına çalışmışlardır. İçlerinde İslam’ın düşmanları tarafından tehdit edilen, işkencelere maruz kalan, şehit edilen, vatanlarını, mallarını, eş ve çocuklarını bırakarak hicret edenler de mevcuttur. Sahâbiler yaşadıkları bütün zorluklara rağmen Allah’a ve resulüne sadakatlerinden taviz vermemişlerdir (Efendioğlu, 2008).

Anadolu’da ve İslam coğrafyasının diğer birçok yerinde sahâbi, veli, eren, şeyh, evliya, baba, ermiş gibi İslam büyüklerinin türbe ve mezarlarına rastlanır. Bu mezarlar za-

manla olağanüstü anlatımlarla desteklenerek efsanelerle karışık bir hal alır ve kutsallığı her geçen gün artar. Kutsiyet atfedilen bu yerlerde hastalara şifa, dertlilere deva aranır. Zamanla türbeler sorunları olanlar ve çocuğu olmayanlar için birer ümit kapısına dönüşür.

Bu çalışmada; Hz. Ukkâşe'nin (Ukkâşe bin Mihsan) Gaziantep'teki ve Kudüs'teki türbelerinin tamiri ve türbedarları, Hz. Ukkâşe'ye neseb isnadı ile ilgili bilgilere, türbelerin asayiş sorunlarına değinilecek; devletin dini mekânlara bakışına dair değerlendirmeler yapılacaktır.

Araştırma Etiği:

“Hz. Ukkâşe Türbeleri İle İlgili Osmanlı Belgelerine Yansıyanlar” başlıklı bu çalışma Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) belgelerinden istifade edilerek ve bazı araştırma eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Hazırlanılan çalışmada bilimsel araştırma ve akademik etik kurallara uygun davranılmıştır.

1. Hz. Ukkâşe'nin Hayatı

Hz. Ukkâşe (Ukkâşe bin Mihsan) sahâbilerin önde gelenlerindedir. Onun kabilesi olan Esed kabilesi Cahiliye Devri'nin Abîd b. Ebras ve Kümeyt el Ekber gibi şöret sahibi şairlerini yetiştirmiş ve İslam dünyasının bazı önemli şahsiyetleri de bu kabileden çıkmıştır. Kabileye ismini veren Esed'in soyu Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs, b. Mudar, b. Nizâr diye Hz. İbrahim'e kadar götürülmekte olup; Benî Esed kabilesinin topluca İslam'ı seçişi 630 yılı ortalarında (Kallek, 2014). Hz. Muhammed'in eşlerinden Zeynep bint Cahş da aynı kabilede (İbn Hişam, III, 2006).

Hz. Ukkâşe Medine'ye hicret etmiş, burada bulunduğu sırada Hz. Peygamberin 624 yılının Ocak ayında düzenlediği Nahle Seriyyesine (Abdullah b. Cahş Seriyyesi) katılmıştır. Seferin yapıldığı Batn-ı Nahle, İbn Âmir'in Mekke yakınında bulunan bir bahçesi, Yemen-Taif istikametinde yol alanların Mekke'ye varmadan önceki son menziliydi (Fayda, 1992). Bu sahâbilerin görevi Kureyş kervanını gözetlemektir. Her iki kişinin bir deveye binerek yol aldığı 12 kişilik bir gurubun hareket ettiği seriyyede Hz. Ukkâşe saçlarını kazıtarak kendisine umreci izlenimi vermiş ve düşmanın şaşırmasını sağlamıştır (İbn Sa'd, II, 2014). Yaşanan çatışmada bir kervan ele geçirilmiş, Müslümanlar ilk defa düşman öldürüp ganimet ve esir almışlardır. Hz. Ukkâşe'nin de katıldığı Batn-ı Nahle Seriyyesi Bedir Savaşı'nın çıkmasına neden olan olaylardan biridir (Fayda, 1992; İbn Hişam, II, 2006; İbn Sa'd, II, 2014).

Bu büyük sahâbinin hayatı zorluklarla geçmiş ve Bedir Savaşı'na (624) katılmıştır. Bedir Savaşı sırasında kılıcının kırıldığı, bunun üzerine peygamberimizin ona bir hurma dalı verdiği ve bu dalın kılıç vazifesi gördüğü rivayet edilmektedir. Hz. Ebubekir devrinde peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha tarafından şehit edildiği ana kadar kılıç vazifesi gören bu hurma dalıyla savaflara iştirak etmiştir. Olay İbn Hişam'ın *Sîret-i ibn-i Hişam* adlı eserinde şöyle anlatılır (İbn Hişam, II, 2006):

... Bedir gününde kılıcıyla savaştı ve o kılıç onun elinde kesildi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e geldi. O da ona ağaçtan bir dal verdi ve dedi ki: "Ey Ükkâşe işte bununla savaş." Ükkâşe o dalı Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den aldığı zaman salladı ve o elinde uzun boylu, kuvvetli gövdesiyle beyaz bir demir olarak yeniden bir kılıç oldu ve onunla savaştı. Tâ, Allah Teâlâ müslümanlar için feth ettirene kadar. Bu kılıca «avn» adı verilirdi. Sonra kılıç onun yanında kaldı. Ükkâşe onunla savaşlarda Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile birlikte hazır bulundu. Nihâyet Ebû Bekr (Radiyallâhüanh) zamanında irtidat hâdisesinde katl olundu. O zaman o kılıç onun yanında idi. Onu Tuleyhe b. Huveylid el-Esedi katletti.

Hz. Ukkâşe, Bedir Savaşı'ndan sonra Müslümanlar açısından hayati önemdeki Uhud Savaşı'na ve Peygamberimizin yer aldığı bütün gazvelere katılmıştır (Çolak, 2008). Hz. Muhammed, Uhud Savaşı'nda Kureyşlilerin yanında yer alan kabileler üzerine savaş sonrasında müfrezeler göndermeye başlamış, 627 yılının Temmuz veya Ağustos aylarında Esedoğulları üzerine Hz. Ukkâşe'yi göndermiştir. İslam kaynaklarında bu sefer Gamre Seriyyesi (İbn Hişam, 2006) veya Ukkâşe bin Mihsan Seferi olarak geçer. "El-Gamr, Esed kabilesine ait bir sudur (İbn Sa'd, II, 2014). 40 kişilik kuvvet Gamre'ye geldiğinde buranın terkedildiğini görmüştü. Çünkü müfrezenin geldiğini haber alan Esed kabilesi yaylalara çekilmişti. Daha sonra kabilenin yerini tespit eden Hz. Ukkâşe bunları dağıtmış, Müslümanlar kayıp vermeden ganimetlerle Medine'ye dönmüşlerdi (Ağırman, 1996; İbn Sa'd, II, 2014). Gamre Seriyyesi (Ukkâşe bin Mihsan Seferi) bir misilleme hareketiydi (Özel, 2006).

Hz. Ukkâşe, Zu Kırd Gazvesine de katılmıştır. Bu gazvenin 627 yılının Eylül ayında gerçekleştiğine dair rivayetler olduğu gibi, 628 yılının Nisan veya Mayıs ayında meydana geldiğine dair rivayetler de vardır (Algül, 1996). Peygamberimizin yüklü develerinin ibn-i Hısn tarafından yağmalanması üzerine peygamberimiz tarafından yapılan çağrıya Hz. Ukkâşe süratli bir şekilde atıyla iştirak etmişti. Sa'd b. Zeyd komutasındaki gerçekleştirilen bir gazveydi. Yine Muhriz b. Nadle de gazveye katılmak için hızla gelenlerdendi ve bu gazve sırasında şehit düşmüştür. Hz. Ukkâşe'nin sefer sırasında kullandığı atın adı "Zül-Leme" idi. Onun Zû Kırd Gazvesi'nde aynı deve üzerinde olan baba ve oğul iki düşmanı vurduğu ve develerin bir kısmının kurtarıldığı İbn Hişam tarafından belirtilmektedir (İbn Hişam, II, 2006).

Hz. Muhammed zekât toplanması, İslam'ın tebliği ve bölge halkının arasında şer'i hükümleri uygulamak için Hz. Ukkâşe'yi Sekâsik ve Sekûn'a göndermiştir (Algül, 1997). Yine 630'da (Demircan, 2012) Kudâa kabilesinin Belî ve Uzre kollarının yurdu olan Cinâb üzerine bu sahâbi gönderilmiştir (İbn Sa'd, II, 2014). Hz. Muhammed'in ömrünün sonlarında ortaya çıkan yalancı peygamber Tuleyha üzerine gönderilen orduda da görev almıştı. Peygamberimizin ölümünden sonra Halife Hz. Ebubekir de yalancı peygamberle mücadeleye girişmişti. Bu amaçla Halid b. Velid komutasındaki ordu Tuheyla'nın oldu-

ğu Büzâha'ya hareket etmişti. Aynı zamanda Halid b. Velid bir keşif gurubunu göndermiş, bu grupta görev alan Hz. Ukkâşe, Sâbit b. Akrem bu istihbarat faaliyeti sırasında Tuleyha'nın kardeşi Hibâl'ı öldürmüşlerdi. Olayı haber alan Tuleyha ve diğer kardeşi Seleme onlara saldırarak her iki sahâbiyi şehit etmişler (İbn Hişam, 2006; Sarı, 2012), bu sahâbiler Müslümanlarca burada defnedilmişlerdi (Çolak, 2008). Yaşananlar Müslümanlar üzerinde olumsuz etkiler doğurmuş, Halid b. Velid Müslümanların moral bozukluğunu gidermek için Tayy kabilesinin Müslümanlarla birlikte hareket etme kararında olduklarını bildirerek olumsuzluğun ortadan kalkması için oradakilere konuşmalar yapmıştı (Balıcı, 2008).

Hadis bilgini El-Hâkim en-Neysâbü'rî, Hz. Muhammed'in vefatı sırasında Hz. Ukkâşe'nin 40 yaşında olduğunu belirtmiştir. Ancak bu konuda görüş bildirenlerin çoğu onun 44 yaşında olduğu konusunda hemfikirdir. Kız kardeşi Ümmü Kays bint Mihsan da peygamberimizin vefatı sırasında onun 44 yaşında olduğunu belirtmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak onun doğum yılının miladi 588 olduğu sonucuna varılabilir (Çolak, 2008).

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir gün etrafındaki Müslümanları çok etkileyen uzun bir sohbet gerçekleştirmiş ve bu sahâbinin cennet ehli olması için dua etmiştir. İbn-i İshâk'ın bildirdiğine göre Hz. Ukkâşe, peygamberimiz: "Ümmetimden yetmiş bin kişi bedir gecesindeki ay suretinde cennete girer." dediğinde: "Ey Resulullah, Allah'a duâ et de beni de onlardan kılsın" demişti. Peygamberimiz "Sen onlardansın veya ey Allah'ım onu da onlardan kıl." diye dua etmişti. Bunu der demez ensârdan bir adam kalkıp: "Yâ Resûlullah, Allah'a duâ et de beni de onlardan kılsın." dediğinde peygamberimiz: "Ukkâşe seni geçti ve duâ sâbit kaldı" buyurmuştur (İbn Hişam, 2006).

Hz. Ukkâşe, peygamberimizin ifadesiyle "Arabın içinde hayırlı bir süvari"dir (İbn Hişam, 2006). Çünkü o ihtiyaç halinde peygamberimizin yanında yer alan cesaret sahibi, samimi bir sahâbi olarak ortaya çıkmıştır. Yine o, peygamberimize ilk iman eden sahâbilerden olması hasebiyle (es-sâbikûn el-evvelûn)'dendir. "İnsanların en güzellerinden olan" Hz. Ukkâşe'nin peygamberimize yakınlığı ona sorduğu sorular ve onunla katıldığı seferlerden anlaşılabilir (Çolak, 2008).

Hayatta iken cennetle müjdelenen kişilerden biri olup Hz. Muhammed'in sırtında bulunan peygamberlik mührünü öpen ve gören tek sahabe olduğu söylenmektedir. Nübüvvet mührünün öpülmesi olayı şöyle gelişmişti. Peygamberimiz etrafındakilere kendisinin Müslümanlara karşı davranışının nasıl olduğunu sormuş, bu konuda fikir edinmek istemişti. Helallik isteyerek hakkı olanların haklarını kısas yaparak orada kendisinden almalarını bildirmişti. Herkesin duyması ve söylediklerinin doğru anlaşılması için üç defa tekrarlamıştı. Üçüncü kez tekrar edince Hz. Ukkâşe ayağa kalkarak bir sefer dönüşü sırasında peygamberimizin kızgınlıkla veya farkında olmadan kendisinin canını yaktığını söylemişti. Yaşanan bu konuşmanın ardından peygamberimiz sırtını açmış ve kısası gerçekleştirmesini bildirmiş, bu büyük sahâbi hakkını helal ederek hakkından vazgeçmişti (Çolak, 2008).

Bazı olaylar Hz. Ukkâşe ile ilgili olmasa da onunla ilgiliymiş gibi anlatılmıştır. Sahâbilerden Üseyd b. Hudayr şakacı mizacıyla tanınan bir zattır. Peygamberimiz sahâbilerle

sohbet ederken Hudayr onları güldürünce onu bir çöp veya parmağıyla böğründen itmiş, canının acıdığı söyleyerek kısas talep etmişti. Hz. Muhammed bu talebi kabul etmiş, ancak Üseyd b. Hudayr kendisinin gömleksizken böyle bir duruma maruz kaldığını söyleyerek peygamberimize de gömleğini çıkarttırmıştır. Sonra peygamberimize sarılarak onun böğrünü öpmüştü. Yaşanan olayın Ukkâşe b. Mihsan ile peygamberimiz arasında geçtiği bilgisi gerçeği yansıtmaz (Dayhan, 2012).

2. Hz. Ukkâşe'ye Neseb İddiası

Zaman zaman bazı kimselerin kendi soyunu çeşitli nedenlerle Hz. Ukkâşe'ye dayandırmak istediği görülmektedir. Bunlardan biri 1586'da vefat eden Ubeydullah Dede'dir. Yazdığı şiirinde kendisinin bu nesebeğine işaret eder:

“Ben za'îfün atası bî-çâre kul Nakl idüp âbâ vü ecdâdından ol
Didi İslâm içre a'lâ ceddümüz Hazret-i 'Ukkâşe'dir ser-haddümüz
Andan indi bize bu mîrâs-ı dîn oldur ol ser-çeşme-i mâ-i ma'în” (Bayak, 2006) .

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de buna benzer bir iddia belgelere yansımıştır. Harun isimli bir şahsın 1848'de yazdığı arzuhal buna örnektir: Aslen “Asvan ahalisinden ve kibâr-ı sahâbe-i kiramdan Ukkâşe radiallahüanh hazretlerinin tâhirelerinden” olduğunu öne süren “esseyyid el hac Harun ibn-i Seyyid Mustafa” Medine'ye hicret ettiğini, orada dört sene ikamette bulunduğunu ve daha sonra 2.000 kuruşun üzerinde borçlanmak zorunda kaldığını, borcunu ödeyemediğini ifade ederek yardım talep etmiştir. Bahsi geçen borçlarının karşılanması için “ihsân ve inâyet ümidiyle” bir arzuhal sunmuştur (BOA, MLV. 59-21/1).

Bu arzuhal, gereğinin yapılması için Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmiş ve “sahâbe-i kirâm”ın soyundan gelenlerden olup zorda kalanlara gerekli yardım yapılması zaruri görülmüştür. Yazışmalar yapılırken konunun çözümlenmesi için gerekli şartların oluşup oluşmadığına dair bir problemle karşılaşmıştır. Harun Efendi'nin, Hz. Ukkâşe'nin “sülâle-i tâhirelerinden” olup olmadığı, Medine-i Münevvere'de ikamet edip etmediğinin meçhul olduğu belirtilmiştir. Durumun tarafsız bir şekilde araştırılması ve sonucun Harun Efendi'ye bildirilmesi için gerekenin yapılması istenmiştir. Yapılan tahkikatta keyfiyet araştırılmış; Tercüman Efendi, Medine tarafından gelenlerden, oradaki ahalden durumu sordurmuş ve Harun Efendi'nin Hz Ukkâşe'nin “sülâle-i tâhirelerinden” olduğuna ve Medine'de oturduğuna dair bir malumata ulaşamamıştır. Harun Efendi'den Hz Ukkâşe sülalesinden olduğu ve Medine'de oturduğu iddiasını ispat etmesi istenmiştir (BOA, MLV. 59-21/2-3). Bahsi geçen iddia üzerinden yaşanan gelişmelere bakıldığında Osmanlı devlet anlayışında sahâbilere büyük hürmet beslendiği ve onların soyundan gelenlerin yaşam şartlarıyla yakından ilgilenildiği anlaşılır.

3. Hz Ukkâşe Türbeleri

İslam'ın saygı ve hürmet gösterilen şahsiyetleri için yapılmış mezar anıtlara “türbe, kümbet, makam, meşhet, buk'a, darih, kubbe ve ravza” isimleri verilmektedir (Orman,

2012). Müslümanlar İslam'ın büyüklerine duyulan saygılarından ötürü birçok yerde türbeler yaptırılmışlar, onlara olan saygılarını bu şekilde göstermişler, onların türbelerine gelerek adaklar adanmış, dualar etmişler, dertlerine ve sorunlarına çare aramak için büyük zatların türbelerini ziyaret etmişlerdir. İslam büyüklerinin türbelerine birden fazla yerde rastlandığı da olmuştur. Onlara duyulan hürmet ve saygı birçok yerde türbelerinin bulunma nedenlerindedir. Hz. Ukkâşe'nin türbelerinin sayısının da fazla olması bundan kaynaklanır. Gaziantep'te, Kudüs'te ve Afganistan'ın Belh şehrinde Hz Ukkâşe'ye ait türbelerin varlığına rastlanır.

3.1. Hz Ukkâşe'nin Gaziantep'teki Türbesi

3.1.1. Hz. Ukkâşe'nin Gaziantep'teki Türbesi ile İlgili İnanışlar

İslamiyet öncesi dönemde Türklerin mezarlarını dağlar ve tepeler gibi yüksek yerlere yapmaları dikkate değerdir. Bu kapsamda Hz. Ukkâşe örneğinde eski Türk inancının yansımalarını görmek mümkündür. Bu büyük sahâbinin Gaziantep'teki mezarı yüksek bir tepenin üzerine oturtulmuştur. Hz. Ukkâşe Türbesi Gaziantep'in Nurdağı İlçesine bağlı Durmuşlar köyünde yer alır. Nurdağı'ndan Gaziantep'e doğru iki kilometre yol aldıktan sonra sağa dönülüp 17 km daha gidilerek türbeye varılmaktadır. Buraya giden farklı bir güzergâh daha vardır. Gaziantep'ten Nurdağı'na gelirken Çakmak Köyü yol çatından sola dönülerek 19 km yol gittikten sonra türbeye ulaşılmaktadır (<http://www.nurdagi.gov.tr/hz-ukkase-turbesi>). Hz. Ukkâşe Türbesi'nin olduğu yer Ökkeşiye diye adlandırılır. Bahsi geçen türbe bir tepede yer almakta olup türbenin alt tarafındaki kuyularda birkaç metre derinlikte bol su bulunur (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/gezilecek-yer/okkesiye-hazretleri-turbesi>).

Günümüzde Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü koordinasyonunda yürütülen “Hz. Ukkâşe Türbesi Onarım ve Çevre Düzeni Projesi” 2017 yılında başlamış ve bu çalışmada 2021 yılı itibariyle sona yaklaşmıştır. Proje kapsamında cami ve türbenin yenilenmesi, çarşı, kafeterya, yürüyüş yolları, piknik alanları, kesimhane, aşevi ve samanlık gibi alanların inşası gerçekleştirilmiştir. Hz. Ukkâşe Türbesi'nin restorasyonu yapılırken iç kısmı yenilemeye dâhil edilmemiştir (<https://www.haberturk.com/gaziantep-haberleri/86832676-hazreti-ukkase-turbesinin-restorasyonunda-sona-yaklasildi/hazreti-ukkase-turbesinin>, 2001). Hz. Ukkâşe'nin türbesiyle ilgili Osmanlı döneminde de inşa ve restorasyon çalışmaları mevcuttur.

Gaziantep'in Nurdağı ilçesindeki Hz. Ukkâşe Türbesi bazen Ökkâşe diye de telaffuz edilmektedir. Gaziantep, Kahramanmaraş, Kilis, Adana ve Osmaniye illerinde Ökkeş isminin yaygın olmasının nedenlerinden biri de çocuklara adı geçen sahâbinin isminin verilmesidir (<http://www.nurdagi.gov.tr/hz-ukkase-turbesi>). Ukkâşe ismine Osmanlı belgelerinde neredeyse her bölgede rastlanmaktadır. Özellikle Maraş, Kilis, Adana bölgesinde Ukkâşe ve Ökkeş gibi adlara rastlanmakta olup Osmanlı belgelerinde her iki şekilde de geçmektedir. Osmanlı Devleti'nde Ukkâşe ismine sadece Müslümanlarda değil, gayrimüslimlerde de rastlanır. 1897 yılına ait bir belgede “Zenses Ökkeş nâm Ermeni”

tabiri geçmektedir (HR. SFR. 04-512-36). Günümüzde türbeye yakın bölgelerde (Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep) Ukkâşe ismi neredeyse tamamen kalkmış olup artık bu isim Ökkeş olarak kullanılmaktadır. Yine Anadolu'da bu büyük sahâbinin ismiyle anılan köyler de mevcuttur. Osmanlı belgelerinde geçen (1855) Karahisar-ı Şarkî Sancağının Akşehir-âbâd Nahiyesine bağlı Ukkâşe Köyü bunlardan biridir (BOA, A.} MKT. UM. 180-38).

Osmanlı döneminde türbenin Keferdiz Nahiyesi sınırları içerisinde olduğu görülmektedir. Keferdiz Nahiyesi türbeyle ilgili ulaştığımız ilk belgelerde (1858) Maraş arazisinde olup Halep'e bağlı Kilis kazası sınırlarına dâhildi (BOA, MLV. 580-17/4). Bu durum nahiyenin güvenliği ve idaresi açısından bir dizi karışıklığı da beraberinde getiriyordu. Çünkü nahiyenin vergisi Kilis'ten, aşarı Maraş'tan isteniyor ve güvenliği Kilis'ten soruluyordu. 19. yüzyılın ortalarında türbenin olduğu nahiyede güvenlik sorunları had safhadaydı. 19. yüzyıl ortalarında türbenin bulunduğu yerde bir yerleşim yeri kurma girişimleri başarılı olmuş, bahsi geçen köy 20. yüzyıl başlarında Durmuşlar Köyü olarak belgelere yansımıştır. Nahiyeye 20. yüzyıl başlarında Adana Vilayetine bağlı Cebel-i Bereket Sancağının İslahiye Kazasına tabi idi (BOA, İ.EV. 30-35/1).

Halk arasında, bahsi geçen türbe ile ilgili çeşitli inanışlar mevcuttur. En itibar gören görüş Hz. Ukkâşe'nin Antep'in Müslümanlar tarafından fethi sırasında burada şehit düşen beş kişiden biri olduğudur (Güllü, 2010). Hâlbuki Hz. Ukkâşe'nin Antep'in fethi sırasında şehit olan sahâbilerden biri olduğu görüşü gerçek değildir. Çünkü Hz. Ukkâşe, Hz. Muhammed'in ömrünün sonlarında ortaya çıkan Tuleyha üzerine gönderilen orduda görev almış ve şehit düşmüştü (Sarı, 2012). Bu olay Hz. Ebubekir devrinde Buzâha'da gerçekleşmiştir. Bahsi geçen yer Necid bölgesinde Tuleyha'nın karargâhi olup Tay kabilesinin su kenarında bir yerleşimdir. Ayrıca Hz. Ukkâşe'nin Hz. Ömer'in halifeliği öncesinde vefat ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Yine Tuleyha'nın sahte peygamberlik iddiasından vazgeçtiği, samimi bir Müslüman olduğu İslam kaynaklarında geçmektedir. Ayrıca hac sırasında Hz. Ömer'le aralarında geçen bir konuşmada Hz. Ömer'in ona "Ey Tuleyhâ! Ukkâşe b. Mihsân ve Sâbit b. Akrem'i katlettikten sonra seni sevmiyorum" dediği rivayet edilmektedir (İbn Sa'd, VI, 2014). Hz. Ebubekir devrinde Gaziantep bölgesinde bir savaşın olduğuna dair bilgiye rastlanmaz. İkinci görüş; burada meydana gelen bir savaşta Hz. Ukkâşe'nin kopan parmağının gömüldüğü veya kanının aktığı yere bu türbenin yapıldığıdır. Yukarıda belirtilen ve halk arasında kabul gören inanışlar değerlendirdiğinde; Hz. Ukkâşe'nin burada yapılan bir savaşta kaybettiği parmağının gömüldüğü veya kanının aktığı yere türbe yapıldığı görüşü ise uzak bir ihtimaldir. Çünkü Hz. Ebubekir'in hilafet yıllarında (632-634) yaptığı seferler arasında Nurdağı bölgesine geldiğini gösteren herhangi bir delil yoktur. Yine Hz. Ukkâşe'nin bölgeye yapılan bir sefere katıldığına dair kayıtlara rastlanmaz. Üçüncü görüş ise türbenin Ukkâşiye ya da Ökkeşiye adlı bir ermişe ait olduğudur. Türbenin Ukkâşiye adlı bir ermişe ait olduğu görüşü ise sadece "söylenti"den ibarettir. Diğer görüş ise sahâbilerden cennetle müjdelenmiş Hz. Ukkâşe b. Mihsan el Esedî'ye duyulan sevgi ve hürmetin göstergesi olarak yapıldığı yönündedir (Çolak, 2008). Son görüş diğerlerine nazaran daha kabul edilebilir görünmektedir.

3.1.2. Gaziantep'teki Hz. Ukkâşe Türbesi: Şenlendirme ve Tamir

Osmanlı belgelerinde Hz. Ukkâşe “hazreti”, “valâ-yı kibâr-ı sahâbe-i kirâmdan”, “kibâr-ı sahâbe-i kirâmdan”, “sahâbe-i kirâmdan”, “radiallahuanh hazretleri” “şahs-ı mübâreke”, “şeref-i mücâveret-ı kibâr-ı sahâbe-i cenâb-ı risâlet-i penâh radiallahuanh”, “radiallahuanh” (BOA, MLV. 580-17/4), “efendimiz hazretleri” (BOA, ŞD. 152-63) gibi saygı ifadeleriyle geçmektedir (BOA, A.MKT. UM.. 339-90). “Sülâle-i tâhirelerinden” (BOA, MLV.59-21/2) ifadesiyle onun soyunun yüceliğini vurgulayan yazılara da rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin resmi yazışmalarında Hz. Ukkâşe'nin türbesi ile ilgili de “Türbe-i sa'adet”, “türbe-i şerîfe”, “mekân-ı şerîfe” (BOA, MLV. 580-17/4), “emâkin-i mübâreke” (BOA, ŞD. 104-9/1) “makâm-ı şerîfe” (BOA, BEO, 3546-265916) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Hem Hz. Ukkâşe'nin şahsı hem de türbesi için kullanılan saygı ifadeleri Osmanlı Devleti'nin resmi yazışmalarında İslam dininin büyük şahsiyetlerine ve onların türbelerine karşı saygının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Belgelerde saygı ifadeleriyle anılan Hz. Ukkâşe Türbesi'nin türbedarlığını 1858 yılında Ahmet Şükrü Efendi yapmaktadır (BOA, A.MKT.140-33).

Keferdiz Nahiyesi sınırları içerisinde Bereket Dağı'nda bir tepede bulunan türbe “ırak ve yakın denilmeyerek” her taraftan yardım dilemek için gelen ziyaretçileri ağırlıyordu (1858). Ancak buraya gelen ziyaretçiler yollarda asayiş problemleriyle karşılaşılıyorlardı. Sorun bununla da bitmiyordu. Türbe'nin olduğu yerde ve yakınlarında köyler ve haneler olmadığından ziyaretçiler burada birkaç gün kalmaya da korkuyorlardı. Hâlbuki geldikleri yerler uzak olduğundan dönmeleri de öyle kolay olmuyordu. Türbede dua ederek yardım dileyen şahısların “cihat-i emniyetleri”ni sağlamak amacıyla Mekke-i Mükerreme ahaliplerinden Seyyid Muhammed Efendi, Hz. Ukkâşe Türbesi'nin türbedarlığına talip olmuştu. Ancak civarda ona yardımcı olacak köy ve haneler olmadığından türbenin yeniden inşasına rağbet eden on kadar hane halkının gönül rızasıyla buraya yerleştirilmeleri ve hemen bir mescîd-i şerîfe” inşasına başlamaları Maraş Meclisi tarafından istenmiş ve bu talep Meclis-i Valâ'ya havale edilmiştir. Şeyh Musa ile nahiye uleması bahsi geçen şahsın “edâ-yı salavat-ı Cum'a ve ibâdet” edilmesini kolaylaştıracağını, güvenilir olduğunu ifade etmişlerdir. Yukarıda belirtildiği gibi türbenin yanına yeni bir köy inşası arzusu Maraş Meclisi tarafından dile getirilmişti. Türbenin yanına yerleştirileceklerin haneler inşasına teşvik edilmeleri için miriye hasları ve komşularınca karşılanmak üzere nakledildikleri tarihten itibaren yedi sene vergi ödememeleri, bu yönde taltif edilmeleri Maraş Meclisinden yazılmıştı. Bahsi geçen işler yapılırsa buraya gelen ziyaretçilerin asayişten kaynaklı endişeleri, korkuları ve barınma sorunları bertaraf edilmiş olacaktı. Böylece yolların güvenliğine de katkı sağlanması kaçınılmazdı. Maraş Meclisinin bu yöndeki beyanına karşılık devlet kurumları türbedarlık meselesinin Evkâf-ı Hümâyûn'un ilgili hükümlerine ve dini kurallara uygun olması gerektiğini bildirmişlerdir (BOA, MLV, 580-17/7).

Yine 1858 tarihli başka bir belgede de benzer şeyler dile getirilmektedir: “Türbe-i Şerîfe”nin halinin kötü olduğu, buraya gidip gelenlerin “musibet çekmekte oldukları” belirtilerek sorunların giderilmesi için Şeyh Seyyid Muhammed Efendi'nin “Ukkâşe

Türbe-i Şerîfesi'ne türbedâr” olarak atanma talebinde bulunduğu görülmektedir. Türbenin bulunduğu mahalde on kadar hane kurduklarını, buraya yerleştirilecek hanelerin “mazbata-ı mirîyelerinin” yedi sene müddetle komşularınca karşılanması; Yine burada bir cami inşası ve yapılacak camide “edâ-yı salavat-ı Cuma” ve ibadetlerin yapılmasına müsaade edilmesi Maraş Meclisinden Maraş mutasarrıfına yazılmıştı. Bu talebe uyulması istenmiş ve durumun Meclis-i Vala'ya yazılmasının önemli olduğu bildirilmiştir. Çünkü bahsedilen işlerin yapılmasıyla türbeye gelen şahısların emniyeti sağlanmış olacaktır. Ancak burada daha önce oturanların nakil ve vergilerinin komşularından toplanması talebi adı geçen mahalde noksanlık meydana getireceğinden hem de türbenin olduğu mahalde oturanlara dokunmamak için buraya hiçbir yerde meskûn olmayan aşiretlerden uygun haneler yerleştirmenin mümkün olup olmadığı sorulması ve gerekli görüşmelerin yapılması talep edilmiştir. Yapılan görüşmelerin sonunda gerekli çalışmaların yapılması ve “gayr-i meskûn aşâ'ir ve misâllü” tespit edilirse yerleştirilmesi hususu vurgulanmıştır (BOA, A.MKT. UM.. 339-90).

20. yüzyıl başlarında Bereket Dağı'nda türbenin bulunduğu tepede bir mescit ve iki su kuyusu bulunmaktaydı (BOA, ŞD. 152-63/1). Ancak türbeyle ilgili sorunlar devam etmekteydi. Bahsi geçen mekândaki mescit, su kuyusu ve türbenin tamiri; türbedar ve ziyaretçilerin barınması için altı odalı bir barınma alanı inşası talebi Adana Vilayetinden Evkâf-ı Hümayûn Nezâretine yazılmıştı (BOA, BEO 1528-114586). Ayrıca 19. yüzyıl ortalarından itibaren yapılan girişimler sonucu Durmuşlar diye bir köy de kurulmuştu. Bir köy oluşturulmuş olsa da Hz. Ukkâşe Türbesi ve yollarının emniyetiyle ilgili problemlerin devam ettiği belgelere yansımaktadır. Türbenin tamir ve inşası için Adana Vilayeti devlet kurumlarından yardım istemiştir. Bu kapsamda hem Evkâf-ı Hümayûn Nezâretinin hem de Hazine-i Hassa Nezaretinin görüşleri bir tezkirede birleştirilerek Şura-yı Devlet'e havale olunmuştur. Bu talebe Evkâf-ı Hümayun Nezareti Hz. Ukkâşe vakfı ve gelirlerine dair bir kayıt bulunmadığını belirterek cevap vermiştir. Hazine-i Hassa-i Şahâne ise birçok hayır işi için para ayırmış olduğundan buraya ayıracak bir bütçesinin olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Kastedilen türbenin kayıt ve gelirlerinin olmadığı anlaşılması ve böyle bir türbe için yeni odalar vs. ile alakalı masrafların karşılanmasının şu halde mümkün olmadığı belirtilmiştir. (BOA, BEO, 1651-123814/2).

Evkâf-ı Hümayun'dan Şura-yı Devlet'e gönderilen bir tezkirede belirtildiğine göre türbenin tamirat ve inşası için gerekli 21.201 kuruşun padişah tarafından ihsan buyrulması hususunun “arz ve istirhâmı” için Adana Vilayetinden gönderilen yazı üzerine tetkikat yapılmıştır. Tetkikatta Hz. Ukkâşe'nin vakfına ve gelirine dair herhangi bir kayda rastlanmadığı, bu nedenle talep edilen tamirat ve inşaat masraflarının Hazine-i Evkâf tarafından karşılanmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Hazine-i Hassa'nın tezkiresinde ise bütün bu “hayriye ve nafia” için para sarf edilirken türbenin masraflarını üstlenilemeyeceği yazılmıştır. Bu nedenle hayır kuruluşlarının tamirâtı için Hazine-i Evkâf bütçesine ayrılan bin liradan ödenmesinin mümkün olup olmadığı Evkâf-ı Hümayûn'a sorulmuştur (BOA, BEO, 1651-123814/2).

Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti verdiği cevapta; Bağdat'ta bulunan İmam Muhammed Akuli (?) Hazretleri Camii'nin tamir masrafları için yukarıda bahsi geçen 1.000 liradan ayrılan 78.900 kuruştan artan 21.100 kuruşla karşılanması talebinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Çünkü bu meblağ Bursa'da vakıf statüsünde olan Molla Hasru ve Koçhisar'da Ahmedlü Nahiyesindeki Hasru Karyesi camilerin masrafları için tutulmaktaydı. Yine Ukkâşe Hazretleri vakfına ve gelirlerine dair bir kayıt bulunamadığı Hazine-i Evkâf tarafından yazılmış, bu nedenle türbenin masrafları için Hazine-i Hassa tarafından bir ödeme yapılmasının imkânsızlığı dile getirilmiştir. Üstelik herhangi bir kaydı ve geliri olmayan bir türbe için yeniden odalar ve diğer ilaveler yapılarak masraflarının karşılanması Evkâf-ı hümâyûn hazinesinin mevcut şartları göz önüne alınarak "gayr-i ca'iz" bulunmuştur. Bu nedenle yeni odaların ilave edilmesinden vazgeçilmesi, Hz Ukkâşe Türbesi'nin mevcut hali ile ilgili ne yapılabileceğinin kararlaştırılması için keşif yapılması gerekli görülmüştür. Bu iş için gerekli meblağın Hazine-i Evkâf-ı Hümâyûn'un 1317 senesi bütçesine konu olan 1.000 liradan kalan yirmi bin küsur kuruştan karşılanması Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretine havale edilmiştir (BOA, BEO, 1651-123814/2).

Türbe XX. yüzyıl başlarında devlet tarafından vakıf olarak değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla Hz. Ukkâşe Türbesi ve türbedarı Evkâf Nezâreti açısından resmi bir geçerlilik taşımamaktadır. Belgelerdeki ifadelerde 1900 yılında türbenin bir vakfı olmadığı, dolayısıyla bir türbedarının da olmadığı, ancak Durmuşlar Köyü ahalisinden Mehmet Efendi namında bir şahıs tarafından türbedarlık vazifesinin ifa edildiği belirtilmiştir (BOA, ŞD. 152-63).

Bütün uğraşlara ve yazışmalara rağmen türbenin tamiri meselesi çözülememiştir. 1901 ve 1902 tarihli iki belgede taleplerin sadece su kuyuları ve mutfağın tamiri üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Kefruz (Keferdiz) nahiyesinde bulunan Hz. Ukkâşe Türbesi'nin tamire muhtaç olduğu, mutfağının ve su kuyularının tamiri; gelen ziyaretçiler ve türbedarın barınma ihtiyacının karşılanması için altı odanın inşa edilmesi için gerekli meblağın ödenmesi Adana Vilayeti tarafından dile getirilmiştir. Bu maksatla gönderilen yazıya Hâzine-i Hassa Nezâretinden gönderilen tezkire üzerine Şura-yı Devlet'ten tanzim edilen mazbatada durum açıklanmıştır. Hz. Ukkâşe vakfına ve gelirlerine dair bir kayıt bulunamadığı, dolayısıyla bu türbenin masraflarının Hâzine-i Hassa tarafından karşılanmasının mümkün olmadığını anlaşıldığı, herhangi bir kayıt ve geliri bulunmayan bu türbe için yeni odalar vs. inşa edilerek masraflarının kaydedilmesinin Hâzine-i Evkâf'ın var olan bütçesi açısından mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle yeni odalar inşasından kaçınılması, türbenin şimdiki halinin tamirinin Hâzine-i Evkâf'ın Rumi 1317 (1901) yılı bütçesindeki 1.000 liradan artan yirmi bin küsur kuruştan karşılanması istenmişti. Adana Vilayetine tebligat gönderilmiş, gelen cevapta türbenin harap olan mutfağı ve su kuyularının tamiri için mecdi 19 kuruş hesabıyla, 7.977 kuruş 10 para ile tamir edilebileceğine dair yeniden oluşturulan bir keşf evrakında durum açıklanmıştır. Belgede bu zamana kadar uygun bir evrak tanzim edilememesinin nedeni olarak mahallinde işinin ehli bir kalfa bulunamaması gösterilmiştir. Yeni keşif sonucunda maliyetin düşük çıkması istenilen meblağın karşılanmasını sağlamıştır. Türbenin, mescidin (BOA, İ.EV. 30-35/3)

ve su kuyularının tamiri için gerekli 7.977 kuruş 10 paranın 1317 senesine mevzu 1.000 liradan kalan 21.000 kuruştan karşılanması uygun bulunmuş ve gereğinin icrası Evkâf Nezâretine yazılmıştı (BOA, İ.EV. 30-35/1).

1904 yılına ait bir belgede Ukkâşe Hazretlerinin türbesinin örtüsünün eskimiş olduğu, bu nedenle yerine Hazine-i Hassa tarafından yenisinin imâlî ve mahalline gönderilmesi istenmişti (BOA, HH. İ 174/1).

3.2. Hz. Ukkâşe'nin Kudüs'deki Türbesine Dair Belgelere Yansıyanlar

“Kudüs-i Şerifte defn-i hân (...) olan eshâb-ı kiramdan Ukkâşe radiallahuanh hazretlerinin türbe-i şerifeleri türbedârî” ifadesi burada bir türbesinin ve bu türbenin türbedarının varlığını gösterir. Türbenin Kudüs Kasabası dışında olduğu ve burada bir caminin de bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır (BOA, ŞD. 104-9/1-3). Başka bir belgede türbenin Kudüs surlarının dışında olduğu “...Kudüs-i şerife sûrları hâricinde Sahâbe-i kirâmdan Ukkâşe radialluanh hazretleri camii şerifi ve makâm-ı münîfi...” ifadesiyle açıklanmaktadır (BOA, BEO, 3546-265916). 1881 yılında türbenin ve “camii şerifin muhtâc-ı ta'mir olduğu” bunların dâhilinde olan oda ve bazı “teferruanın” inşası lüzumlu görülmüştü. Bahsi geçen işler için ne kadar geçer akçe gerektiğine dair keşf varakası Kudüs Meclisi İdaresinden yazılmış, 6.172 kuruş tahsisıyla gerekli tamiratın yapılacağı belirtilmişti. Türbe ve caminin vakfına ve hasılatına dair bir cedvel bulunamamış ise de vakıf olduğu anlaşılmıştı. Ayrıca türbenin ziyaretçiler tarafından sürekli ziyaret edilmesi ve Hazreti Ukkâşe'nin “sahâbe-i kiramdan” olması dolayısıyla “hâl-i harâb bırakılması ca'iz olmayacağından ta'mirat ve inşa'atın mahalli hasilât vakfiyesinden” karşılanması Şura-yı Devlet tarafından yazılmıştı (BOA, ŞD. 104-9/1-3).

Hz. Ukkâşe Camii, türbesi ve bitişiğindeki odaların tamiri için mahallinde bir keşf defteri hazırlanmış, 9.400 kuruşa ihtiyaç bulunduğu Kudüs Sancağı İdare Meclisinden bildirilmişti. Ancak vakfın geliri olmadığı halde bir türbedarlığa mahsus olduğu, türbedarının vefatıyla herhangi bir tarafa sarf edilmeyen ve hazinede tutulan 30.000 kuruşun varlığı Evkâf-ı Hümayun Nezaretinden Şura-yı Devlet'e bildirilmişti. Tamirat keşfinde belirtilen 9.400 kuruş masraf daha sonra 7.765 kuruşa indirilmiş ve bahsi geçen masrafın 1324 senesi için vakıfların tamirine ayrılan 30.000 kuruştan verilmesi talep edilmişti. Vakıflar Nezâreti böyle bir talebin yerine getirilmesinin tasdik edilip edilmediği belirsiz bir belge üzerine muamele etmek olacağını belirtmiştir. Diğer taraftan tamiratın tehirinin de ayrı bir masraf olacağı düşüncesinden hareketle tamiratın yapılmasına izin verilmesinin gerekliliğini yazmış ve istek 1909 yılında uygun görülmüştür (BOA, BEO, 3546-265916).

Hz. Ukkâşe Türbesi'nin türbedarının tahsisatı ile ilgili sorunlar da belgelere yansımıştır. Darü'l- Vakf adıyla bilinen Ziyafethâne'ye mahsus olan ancak “Kudüs-i şerifte” Hz. Ukkâşe Türbesi türbedarı Şemsüddin Hüseyin Efendi'nin “şahsına ve hayat ve memâtına” tahsis edilen, 1280 (1863-1864) yılından 1886 yılına kadar “mevkuf tutulan” senelik 66 erdeb buğday ve 180 erdeb arpadan ona verilmesi gereken 18 erdeb buğday bulunmak-

taydı. Şemsüddin Hüseyin Efendi'nin 1284'te (1867-1868) vefatı üzerine (BOA, İ. ŞD. 91-5392) bu gelirin “eshâb-ı kiramdan Ukkâşe radiallahuanh hazretlerinin türbe-i şerifeleri türbedârı” Abdurrahman Kemal Efendi'ye tahsisi hususu Kudüs mahalli idaresinden bildirilmişti (BOA, İ. ŞD. 91-5392/2).

Abdurrahman Kemal Efendi vefat ettiğinde çocukları da aynı sorunla karşılaşmışlardı. Kudüs'te bulunan Hz. Ukkâşe Türbesi'nin türbedârı “müteveffa Abdurrahman Kemâl Efendi'den münhâl senevî on sekiz erdeb hıntanın (buğday)” merhum türbedârın oğulları İsmail ve Tefvik efendilere tahsisi mahallinden yazılmıştı. Talep incelenmiş ancak, 18 erdeb hıntanın türbedarlık vazifesiyle ilgili olmayıp Abdurrahman Kemal Efendi'nin “zatına mahsus” olduğu anlaşılmış ve bu miktarın vefat eden şahsın oğullarına verilmesinin caiz olamayacağı ifade edilmiştir. Ancak mahkemenin teftişi sonucunda Ukkâşe Türbesi ve caminin türbedarlık, imamlık, müezzinlik ve (...) vazifelerinin Abdurrahman Kemal Efendi hayattayken onun tarafından yerine getirilmekte olduğu, türbenin olduğu Kudüs'teki görevlilerle yapılan haberleşmelerde türbenin ve caminin memuriyetinin devam ettirilmesinin 18 erdeb hıntanın tahsisine dair verilecek emre bağlı olduğu bildirilmiştir. Yine bu miktara karşılık 150 kuruş verile geldiği ifade edilmiş; bu paranın 40 kuruşunun türbedarlık, elli kuruşunun imâmet, 30 kuruşunun müezzinlik ve (...) olarak verilmesine dair mazbata yazılması Meclis-i İdare, Evkaf ve Mesârifât Dairesinden Sadarete bildirilmişti (BOA, ŞD. 184-38).

3.3. Hz. Ukkâşe'nin Diğer Türbe ve Mezarları

Hz. Ukkâşe'ye ait olduğu kabul edilen başka türbe ve mezarlar da bulunmaktadır. Bahsi geçen türbelerden biri Timurlular döneminde Belh'de yapılan ancak yapılış tarihi bilinmeyen (Mahdi, 2011) eserlerden Hâce Ukkâşe Türbesi'dir (Yazıcı, 1992). Yine Adıyaman'da mezarı bulunduğu inanılan beş sahâbi mezarından birinin Hz. Ukkâşe'ye ait olduğu söylenmektedir (Azimli, 2008).

Sonuç

Hz. Ukkâşe, sahâbinin büyüklerindedir. Ona duyulan saygı ve sevgi birçok yerde adına türbeler yapılmasına neden olmuştur. Birbirinden uzak mesafelerde (Gaziantep, Kudüs ve Belh) üç ayrı türbe ve Adıyaman'da mezarının varlığına dair inanış mevcuttur. Ancak onun Necid'de yalancı peygamberlerle mücadele ederken şehit olduğu bilgisi tarihçiler arasında genel kabul gören görüştür. Osmanlı belgelerinde Gaziantep'teki ve Kudüs'teki türbelerinin varlığına dair bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Bu kayıtlar bahsi geçen türbelerin tamirâtı, türbedarlığı ve bulunduğu yerlerin şartlarının zorluğu ile ilgilidir. 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında türbenin olduğu bölgede asayiş problemleri vardır. Buraya uzak yakın demeden gelen insanların asayiş problemlerinin çözülmesi için bir köy inşası hususu Maraş Meclisinden Dersaadet'e yazılmıştı. Yerleşik olmayan konar-göçerlerin buraya yerleştirilmelerinin daha uygun olacağı bildirilmiş, Sonuçta yüksek bir tepenin başında bulunan türbenin yanında Durmuşlar Köyü ortaya çıkmıştı.

Gaziantep'teki türbenin vakıf statüsünde olmadığı, bir türbedarı olsa bile devlet nezdinde böyle değerlendirilmediği, tamir ve asayiş konularında devlet kurumlarının bütçe gelirleri dolayısıyla türbenin ihtiyaçlarını karşılamaya çok istekli olmadıkları, yine de talepleri boş çevirmek istemedikleri görülmektedir. Bu konuda başka vakıflar için ayrılan paralardan bir miktarını ayırmak için çeşitli girişimlerde buldukları açıktır. Ancak tahsisatlar farklı vakıflar için ayrılmış olduğundan vakıf dahi olmayan bir türbe için en az harcamayla talebi karşılama arzusu göze çarpar. Dolayısıyla ek yapılar yapılmadan var olanın tamir edilmesi istenmiştir. Yani yeni odalar yapılmasına teşebbüs edilmemesi ve yeniden keşf için adamlar gönderilmesi talep edilmiştir. Sonunda 21.000 kuruşun yaklaşık üçte biri maliyetine tamiratın gerçekleştirileceği bildirilmiş, bunun üzerine ihtiyacın karşılanması kabul edilmiştir. Tamirat meblağlarının daha önce yüksek gösterilmesinin nedeni ise işinin ehli olan bir kalfa bulunamamasıyla açıklanmıştır. Bahsi geçen taleplerin kabul görmesinden birkaç yıl sonra türbenin örtüsünün eskimesi dolayısıyla yenisi talep edilmiştir.

H. Ukkâşe'nin Kudüs'teki türbesinin ise Gaziantep'tekinden farklı olarak vakıf statüsünde olduğu belgelere yansır. Türbenin bir vakıf olduğu, gelirlerinin mevcut olmadığı, ancak ziyaretçilerinin çok olması ve H. Ukkâşe'nin sahâbinin büyüklerinden olması nedeniyle türbenin "hâl-i harâb" bırakılmasının uygun olamayacağı bildirilerek çözüm aranmış ve ihtiyaçların mahallince karşılanması uygun görülmüştür. Altı bin kuruşun üzerinde bir harcamayla tamiratın yapılacağı bildirilmiştir.

Diğer taraftan bahsi geçen türbelerin türbedarlarıyla ilgili bilgilere de rastlanılmaktadır. Türbedar atanmak isteyenler ve türbedarların vefatı dolayısıyla ortaya çıkan sorunlar da vardır. Yine H. Ukkâşe'nin soyundan geldiğini iddia eden şahıslara da belgelerde rastlanır.

Kaynakça

- Ağırman, M. (1996). Gamre Seferi. *TDVİA*, 13, 341-342.
- Algül, H. (1996). Gâbe Gazvesi. *TDVİA*, 13, 267-268.
- Algül, H. (1997). Hadramut. *TDVİA*, 15, 65-68.
- Avcı, C. (2002). Kudâa (Benî Kudâa). *TDVİA*, 26, 308-309.
- Azimli, M. (2008). *H. Saffan b. Muattal ve Adıyaman bölgesinin İslamlaştırılması*. Adıyaman: Adıyaman Belediyesi kültür yayımları.
- Balcı, İ. (2008). Rivayetin metne dönüştürülmesinde ravi tasarrufuna Seyf B. Ömer'den örnekler. *İslâmî ilimler dergisi*, 3(2), 105-125.
- Bayak, C. (2006). Ubeydullah Dede ve mevlidi: Risâle Fî Evsâfi'n- Nebiyy. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, XXXV,1-15.
- Çolak, A. (2008). Ükkâşe B. Mihsan El-Esedî ve Ökkeşiye Türbesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8(3), 173-182.

- Dayhan, A. T. (2012). Üseyd b. Hudayr. *TDVİA*, 42, 363-364.
- Demircan, A. (2012). Uzre (Benî Uzre). *TDVİA*, 42, 258-259.
- Efendioğlu, M. (2008). Sahâbe. *TDVİA*, 35, 491-500.
- Fayda, M. (1992). Batn-ı Nahle seriyesi. *TDVİA*, 5, 202-203.
- Güllü, R. E. (2010). *Antep Ermenileri-sosyal kültürel ve siyasi hayat*. İstanbul: Kültür Sanat yay.
- Habertürk. (2021). Hz. Ukkâşe Türbesinin restorasyonunda sona yaklaşıldı. Web: <https://www.haberturk.com/gaziantep-haberleri/86832676-hazreti-ukkase-turbesinin-restorasyonunda-sona-yaklasildi-hazreti-ukkase-turbesinin-adresinden-29-haziran-2021-de-alinmistir>.
- İbn Hişam. (2006). *Sîret-i ibn-i Hişam*. II. (Çev. Hasan Ege). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Hişam. (2006). *Sîret-i ibn-i Hişam*. III. (Çev. Hasan Ege). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Hişam. (2006). *Sîret-i ibn-i Hişam*. VI. (Çev. Hasan Ege). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Sa'd. (2014). *Tabakât*. II. (Çev. Mahmut Polat). İstanbul: Siyer Yayınları.
- Kallek, C. (1995). Esed (Benî Esed). *TDVİA*, 11, 363-365.
- Mahdi, M. Y. (2011). Türk-İslam kültür merkezlerinden biri olarak Belh şehri. *İstem*, 18, 219-241.
- Nurdağı Kaymakamlığı. (?). Hz. Ukkâşe Türbesi <http://www.nurdağı.gov.tr/hz-ukkase-turbesi> adresinden 01 Mart 2021'de alınmıştır.
- Orman, İ. (2012). Türbe. *TDVİA*, 41, 464.
- Özel, A. (2006). Mukâbele bi'l- misl. *TDVİA*, 31, 1.
- Sarı, M. S. (2012). Tuleyha b. Huveylid. *TDVİA*, 41, 362-363.
- Taşkın, Ü. (2008). Osmanlı devrinde Ortadoğu'da kullanılan ağırlık ve hacim ölçüsü birimleri. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2, 63-79.
- Türkiye Kültür Portalı. (?). *Gaziantep'te gezilecek yerler*. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/gezilecekyer/okkesiye-hazretleri-turbesi> adresinden 02 Mart 2021'de alınmıştır.
- Yazıcı, T. (1992). Belh. *TDVİA*, 5, 410-411.

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası*. 1528-114586.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası*. 1651-123814/2.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası*. 3546-265916.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Hâriciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri*. 04-512-36.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Hazîne-i Hassa İradeler*. 174/1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade - Şûrâ-yı Devlet*. 91-5392.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade-Evkâf*. 30-35/1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Maârif Nezâreti Tedrisât-ı İbtidâiye Kalemi*. 464-58.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Meclis-i Vâlâ Riyaseti*. 580-17/4.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Meclis-i Vâlâ Riyaseti*. 580-17/7.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Meclis-i Vâlâ Riyaseti*. 59-21/1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Sadâret Mektûbî Kalemi Umum Vilayat Evrâkı*. 180-38.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Sadâret Mektûbî Kalemi Umum Vilayat Evrâkı*. 339-90.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Sadâret Mektubî Kalemi*. (05), 22-45.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Sadâret Mektubî Kalemi*. 125-16.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Sadâret Mektubî Kalemi*. 140-33.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Sicill-i Ahvâl İdaresi Memurin (Sicil Zarfları) Belgeleri*. 33-25.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 104-9/1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 152-63.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 152-63/1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 152-63/2.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 156-11.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 184-38.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Şûrâ-yı Devlet*. 51-38.